

Lietuvos kultūros tyrimų institutas (Saltoniškių 58, Vilnius)

2015 m. spalio 2 d. (penktadienis)

Mokslinė konferencija

Vaizdų tekstai – tekstų vaizdai: dailės kūrinys kaip vaizdinys ir aprašymas

programa

9.30-10.00 Dalyvių ir svečių registracija

10.00 – 10.15 Konferencijos pradžia ir sveikinimo žodis

Rytinė sesija. Moderuoja Erika Grigoravičienė ir Mindaugas Paknys

10.15 – 10.40 Jolita Liškevičienė (Vilniaus dailės akademija Dailėtyros institutas)

Jėzuitų Kražių rankraščio apipavidalinimas: nuo ornamento iki žemėlapio

10.40 – 11.05 Živilė Nedzinskaitė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas)

1695 m. Kražių rankraščio emblemos: originalumas ir tradicija

11.05 – 11.30 Dalia Zaikauskienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas)

Premijų vizualinė raiška: tarptautinis kontekstas ir vietinės ypatybės

11.30 – 11.45 Kavos pertraukėlė

11.45 – 12.10 Stasys Juknevičius (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Hanso Holbeino Jaunesniojo paveikslo "Mirusio Kristaus kūnas" interpretacijos Fiodoro Dostojevskio romane "Idiotas"

12.10 – 12.35 Laima Laučkaitė (Lietuvos kultūros tyrimo institutas)

Arnoldo Cveigo Vilniaus karoliai

12.35 – 13.00 Laura Petrauskaitė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Mato Menčinsko skulptūros ir jų interpretacijų kaita

13.00 – 14.00 Pietų pertrauka

Popietinė sesija. Moderuoja Jolita Mulevičiūtė ir Mindaugas Paknys

14.00 – 14.25 Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Parodos pėdsakais: tekstai apie 1934–1935 m. lietuvių ir estų tradicinių amatų parodas Jungtinėse Amerikos Valstijose

14.25 – 14.50 Edita Povilaitytė (Vilniaus dailės akademija)

Atminties raiška dokumentinėje fotografijoje: Vilniaus Aukštutinės pilies paveldotvarkos darbų rekonstrukcija

14.50 – 15.15 Margarita Matulytė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Pirmieji „atšilimo“ ženklai fotografijoje: Adaukto Marcinkevičiaus kūrybos estetiški principai

15.15 – 15.30 Arbatos pertraukėlė

15.30 – 15.55 Skirmantė Smilingytė-Žeimienė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Gediminaičių stulpų simbolis XX a. ir XXI a. pradžioje

15.55 – 16.20 Erika Grigoravičienė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Vaizdas, žodis ir vaizdinys šiuolaikinėje dailėje

16.45 Baigiamieji apibendrinimai ir konferencijos pabaiga

Pranešimų tezės

Jolita Liškevičienė (Vilniaus dailės akademija Dailėtyros institutas)

Jėzuitų Kražių rankraščio apipavidalinimas: nuo ornamento iki žemėlapio

Pranešime aptariamas unikalus jėzuitų rankraščio (kurtas 1694–1695 m.) meninis apipavidalinimas: nuo paprastų to meto raštvedybos pavyzdžių, būdingos teksto puošybos ornamentikos iki figūrinių kompozicijų, kartušais apjuostų emblemų ir atskirų visafigūrinių puslapio dydžio iliustracijų.

Atskirai nagrinėjamas vienas bendrai studijuojančių jėzuitų parašytas emblematis kūrėnėlis, skirtas jėzuito šv. Stanislovo Kostkos gyvenimui pašlovinti („Tabula geographica itinerum b. Stanislai Kostka“, l. 409–426). Rankraščio kūrėjai ir jo apipavidalintojas pagrindiniu motyvu pasirinko Stanislovo Kostkos kaip matininko įvaizdį, kurį puikiai pritaikė antraštinio lapo kompozicijoje ir kitose jėzuito pašlovinimui skirtose emblemose.

Živilė Nedzinskaitė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas)

1695 m. Kražių rankraščio emblemos: originalumas ir tradicija

Barokas – epocha, kai daug dėmesio buvo skiriama įvairių menų sąveikoms, ypač vaizdo ir žodžio sintezei. To pasekmė – emblemos kaip atskiro žanro atsiradimas, susiformavimas ir vystymasis.

LDK kultūroje emblemos ir jų rinkiniai XVII–XVIII a. užima išskirtinę vietą. Pranešime bus analizuojamos kol kas dar neskelbto rankraščio (tai 1695 m. Kražių kolegijoje retoriką studijavusių jėzuitų kūrybos rinktinė) emblemos, aptarta jų vieta, reikšmė, originalumas ir/ar tradiciškumas LDK kontekste bei europinėje šio žanro raidoje.

Dalia Zaikauskienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas)

Paremių vizualinė raiška: tarptautinis kontekstas ir vietinės ypatybės

Šiuolaikinėje komunikacijoje paremija (patarlė, priežodis, frazeologinis žodžių junginys) galimà ne tik verbaliniu bei rašytiniu, bet ir vizualiniu pavidalu. Paremių vaizdavimas, paremijos teksto ir vaizdo derinimas Vakarų Europos šalyse turi labai senas tradicijas, o štai tokių lietuvių pavyzdžių kol kas yra tik iš XX a. pradžios.

Pranešime bus trumpai apžvelgta senoji pasaulinė paremių vaizdavimo tradicija (ankstyviausi pavyzdžiai yra iš XV a.), pristatyti galimi vaizdavimo modeliai (schemos), pateikti juos iliustruojančių vaizduojamojo bei taikomojo meno pavyzdžiai. Pasaulinės paremių vaizdavimo tradicijos kontekste pristatomi palyginti nauji lietuvių bandymai derinti paremijos tekstą ir vaizdą. XX a. pirmoje pusėje tokių pavyzdžių vos keli, o XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje jų jau esama tiek, jog ryškėja svarbiausios vizualizuotų paremių galimo taikymo sritys: paremijos teksto ir vaizdo derinį aptinkame iliustruotuose paremių rinkiniuose, vaizdinėje reklamoje, karikatūrose, demotyvacijose bei memuose, komiksuose ir kt. Pranešime bus pateikta įvairių sričių, taip pat – skirtingo teksto bei vaizdo derinimo pavyzdžių, aiškinama, koks teksto bei vaizdo santykis, kokie paremijos, tradiciškai sakinio žanro, vizualizavimo tikslai, kuris paremijos lygmuo – metaforinis ar tiesiogiai suprantamas – dažniau perkeliamas į vizualinę raišką.

Stasys Juknevičius (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Hanso Holbeino Jaunesniojo paveikslo "Mirusio Kristaus kūnas" interpretacijos Fiodoro Dostojevskio romane "Idiotas"

Pranešime dostojevskiškoji Holbeino paveikslo interpretacija analizuojama *archetipo* ir *įsivaizduojančių bendruomenių* sąvokų pagalba. Jame remiamasi prielaida, jog meno kūrinys – *plastinis archetipo įforminimas* (C. G. Jungas), o archetipai – *fundamentinės vaizduotės struktūros* (H. Corbin). Archetipai, viena vertus, atsiskleidžia betarpiškai suvokiant meno kūrinį, antra vertus – verbalinėse meno kūrinio interpretacijose. Įsivaizduojanti bendruomenė – tų pačių archetipų vienijama, ar, platesne prasme, tas pačias sąmonės struktūras kurianti ir palaikanti žmonių grupė. Atsižvelgiant į tai, pagrindines šioje tyrimų srityje išylančias problemas galima suformuluoti taip: kokie archetipai atsiskleidžia mums žinomose istorinėse Hanso Holbeino Jaunesniojo paveikslo „Mirusio Kristaus kūnas“ interpretacijose? Kokias įsivaizduojančias savo laikmečio bendruomenes atstovavo pagrindiniai Holbeino paveikslą interpretavę Dostojevskio romano herojai – kunigaikštis Myškinas, Rogožinas, Ipolitas? Kuo dostojevskiškoji paveikslo interpretacija aktuali Vakarų, o tuo pačiu ir Lietuvos kultūrai? Būtent šios problemos ir analizuojamos pranešime.

Laima Laučkaitė (Lietuvos kultūros tyrimo institutas)

Arnoldo Cveigo Vilniaus karoliai

Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečių rašytojas Arnoldas Cveigas dirbo Kauno laikraščio „Kownoer Zeitung“ žurnalistu. 1917 m. jis apsilankė Vilniuje ir apie tai vėliau parašė straipsnį „Vilniaus karoliai“, 1924 m. publikuotą Berlyno žurnale „Menora“. Pranešimas skirtas šiam tekstui, pranešime nagrinėjama, kaip Cveigas konstravo pasakojimą apie vizualinį Vilnių, kaip iš lietuviškų pozicijų žvelgiant paradoksaliai tą pasakojimą įtakojo vokiečių kultūrinė tradicija, ir iš jos išplaukianti genderinė miesto interpretacija. Kokiu būdu tekste buvo vizualizuojami svarbiausi miesto architektūros paminklai ir kokias išvadas apie karo metų miestą darė vokiečių intelektualas.

Laura Petrauskaitė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Mato Menčinsko skulptūros ir jų interpretacijų kaita

Pranešime analizuojama prasminė vaizdo ir teksto sąveika, nagrinėjant ryšius tarp dailės kūrinio materialios išraiškos, jo autorinio pavadinimo, žiūrovo sąmonės vaizdinių ir interpretacinių aprašymų kaip matymo instrukcijų. Atvejo studijai pasirinktos dailininko Mato Menčinsko XX a. 4 dešimtmetyje pradėtos kurti ir jau 8 dešimtmečius žiūrovų sąmonėje ir tekstuose tebekuriamos kamerinės apvaliosios skulptūros. Apžvelgiami skulptoriaus darbai, jų medžiaga, atlikimo technika, plastika, ikonografija, pavadinimai ir atskleidžiama, kaip iš to paties kūrinio korpuso atskirais istoriniais laikotarpiais konstruojami saviti pasakojimai. Menčinsko darbų ir jų aprašymų sugretinimas leidžia teigti, kad meno kūrinys yra nuolat (per)kuriamas dailininko ir žiūrovo bendrininkavimo. Keliama hipotezė, kad net tokia klasikinė meno rūšis kaip skulptūra nėra išimtinai vizuali, kūrinius lydintys tekstai yra būtina jų gyvastingumo, išlikimo sąlyga.

Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Parodos pėdsakais: tekstai apie 1934–1935 m. lietuvių ir estų tradicinių amatų parodas Jungtinėse Amerikos Valstijose

1934–1935 m. JAV prekybos centruose (Niujorke, Filadelfijoje, Čikagoje, Baltimorėje, Klivlande, Mineapolyje ir kitur) buvo surengtos Lietuvos ir Estijos meistrų tradicinių amatų parodos. Siekdamas reprezentacinių ir komercinių paskatų jas organizavo Lietuvos įgaliotasis ministras Vašingtone Povilas Žadeikis. Ketvirtojo dešimtmečio archyviniai ir rašytiniai šaltiniai atskleidžia nevienareikšmį to paties reiškimo vaizdą. JAV lietuvių ir nepriklausomos Lietuvos spauda akcentavo reprezentacinį šių parodų aspektą ir komercinę naudą, tuo tarpu archyviniai dokumentai – išlikęs susirašinėjimas tarp institucijų ir atsakingų asmenų – atskleidžia ne tokias sklandžias parodų rengimo peripetijas (neaukštą kūrinių meninę kokybę, vėluojančius dailiųjų dirbinių pristatymus iš Lietuvos, finansinius nuostolius, JAV vadybininkų nepasitenkinimą ir kt.). Pranešime bus apžvelgtas skirtinguose rašytiniuose šaltiniuose formuojamą 1934–1935 m. parodų JAV vaizdas ir bandoma atskleisti, ką konkrečiam parodų ciklui skirti tekstai byloja apie bendrą dailiųjų amatų padėtį tarpukario Lietuvoje.

Edita Povilaitytė (Vilniaus dailės akademija)

Atminties raiška dokumentinėje fotografijoje: Vilniaus Aukštutinės pilies paveldotvarkos darbų rekonstrukcija

Remiantis išlikusiais archyviniais šaltiniais ir spaudoje publikuotais straipsniais pranešime aptariama Vilniaus Aukštutinės pilies XIX a. pabaigos – XX a. pirmosios pusės paveldotvarkos darbų dokumentinė fotografija. Analizuojant fotografijas, kuriuose autoriai įamžino 1895, 1905, 1914, 1930–1940 metais vykdytus konservavimo ir restauravimo darbus, tyrimų metu atrastus architektūros elementus, svarstoma, kaip vaizdinė medžiaga papildo rašytinius dokumentus apie paveldotvarkos darbus ir kokią reikšmę jos turi kultūros paminklo architektūros tyrimams. Bus aptarti paveldotvarkos darbų metodai, pasirinktų tyrimų programų motyvai ir jų įgyvendinimo kokybiniai bei kiekybiniai aspektai. Rašytiniuose šaltiniuose esančių duomenų ir dokumentinės fotografijos vaizdų sąveikos analizė atskleidžia nemažai užmirštų svarbių faktinių, o kartu ir teorinių paveldotvarkos duomenų. Dokumentinės brolių Mirono ir Leono Butkowskių (1906 m. parengtas Vilniaus Aukštutinės pilies albumas), Jano Bułhako (1914, 1930), Kazimiero Vilko (1933–1934), Władysława Paszkowskio (1935–1937) fotografijos leidžia rekonstruoti Aukštutinės pilies tyrimus, paveldotvarkos darbus ir apžvelgti kultūros paveldo paminklų situaciją XX a. pirmojoje pusėje.

Margarita Matulytė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Pirmieji „atšilimo“ ženklai fotografijoje: Adaukto Marcinkevičiaus kūrybos estetiški principai

Adaukto Marcinkevičiaus (1936-1960) kūrybinės veiklos pradžia Lietuvoje sutapo su „atšilimo“ Sovietų Sąjungoje procesais, kai susiklostė palankios aplinkybės laisvesnei kūrybinei raiškai. Fotografas sprendė kūrybinės raiškos atsinaujinimo problemas, gilinosi į humanistinės visuomenės kūrimo temas. Jo žvilgsnis buvo nukreiptas į šalies aktualijas, tačiau vizualinė kalba pasireiškė ypatinga poetika, joje atsirado naujų ženklų ir įvaizdžių, veikiančių ne primityviais didaktiniais metodais, o estetiniais pagrindais. Jo jau sovietmečiu publikuoti darbai „Darbininkas“ (1958), „Skeptikai“ (1958), „Nerami jaunystė“ (1959) rodo nevienareikšmį psichologinį dokumentalizmą. Formaliai patenkinantis nuostatą realiai vaizduoti žmogų natūralioje aplinkoje, autorius pastebi ir sprendžia žymiai gilesnes problemas. Marcinkevičius neprovokavo socialinio konflikto, tačiau, ardydamas pokario fotožurnalistų socrealizmo pagrindais sukonstruotą vizualinę schemą, jis idėjinę realybę nuleido iš aukštybių ir nutiesė apčiuopiamos tikrovės horizontalę. Vienas didžiausių Marcinkevičiaus indėlių į Lietuvos kultūrą ir fotografijos istoriją yra 1958 m. surengta pirmoji sovietmečiu kolektyvinė meninės fotografijos paroda ir Lietuvos žurnalistų sąjungoje įkurta fotografijos sekcija.

Skirmantė Smilingytė-Žeimienė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Gediminaičių stulpų simbolis XX a. ir XXI a. pradžioje

XX amžius Lietuvos istoriniams valstybiniais ženklams suteikė naujų prasminių atspalvių. Tačiau Gediminaičių stulpų vartoseną naujausiais laikais, jų išraiška ir semantinė plėtotė yra veik netyrinėti. Pranešimo tikslas – remiantis gausiais artefaktais ir jų naratyvu apibendrinti šio ženklo sklaidą XX–XXI amžiuje. Susitelkiama ties tarpukario laikotarpiu, nes tuomet pradėtas naujas etapas Gediminaičių stulpų istorijoje, susiklostė ir šiandien tebetęsiamos ženklo naudojimo (pvz., karinių institucijų, sporto organizacijų, partijų emblemose ir kt.) tradicijos. Prieškariu *stulpai* peraugo dinastinio ženklo ribas, įsitvirtino kaip valstybės ir valstybingumo simbolis. Be to, itin paplitę kasdienybės kultūroje, jie tapo vizualiai aktyviausiu patriotiškumo, tautinės tapatybės atributu. Pokario kovų, tremties ar egzilio aplinkoje ženklas virto ištikimybės nepriklausomai Lietuvai afiša ir vilties gaire. Per ilgą sovietmetį *stulpai* su trispalve ir Vyčiu buvo dažno lietuvių slapčiausia sakramentalija, viešumu susprogusi Sąjūdžio metais ir simbolizavo patį Sąjūdį, tautos Atgimimą. Praėjus dar ketvirčiui amžiaus Gediminaičių stulpai išgyvena ir kitokį vingį: jie pasidarė privalomais projektuojant reikšmingus monumentus (tarkim, V. Kudirkos ar Lukiškių Vilniuje), o pasitelkiant žiniasklaidą devalvuojami iki neonacių atributo.

Erika Grigoravičienė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Vaizdas, žodis ir vaizdinys šiuolaikinėje dailėje

Šis pranešimas – 2013-ųjų LKTI konferencijoje *Vaizdo kontrolė* skaityto pranešimo „Vaizdas ir žodis šiuolaikinėje dailėje“ tęsinys. Ten buvo tiriami tekstiniai dailės kūrinių komentarai, valdantys vaizdų suvokimą, pranokstantys sklaidos (komunikacijos, tarpininkavimo) paskirtį ir tampantys kūrinių dalimi. Naujajame pranešime nagrinėjami iš tekstų ir vaizdų sudaryti XXI a. jaunųjų dailininkų (Rūtos Spelskytės ir kitų) kūriniai, siekiant išsiaiškinti jų suvokimui svarbią žodžių sukeliama vaizdinių funkciją, apibrėžti aktualias žodžio ir vaizdo sąveikos formas. Tyrime atsižvelgiama į pasaulyje plintančias šiuolaikinio meno praktikas, kai vaizdus pakeičia ir atstoja aprašymai; tam tikras teorijas (Jaques'o Rancière'o *meno režimų, vaizdaraščio*, Kristupo Saboliaus *vaizduotės*); XX–XXI a. sandūros Lietuvos vidurinėsios kartos dailininkų kūrybos ypatumus.